

SCRISUL – ÎNCERCAREA DE ZIDIRE PENTRU DESTINUL NEAMULUI

Prof. univ. dr. Mircea POPA

Înainte de a răspunde mai amănunțit la întrebările esențiale adresate: „De ce scriu? Pentru cine scriu? Cine sunt eu ca scriitor, de unde vin și unde mă duc?” voi răspunde tranșant: scriitorii și, în general, oamenii de cultură, sunt conștiința unui popor și ei au datoria să lumineze națiunea din care provin, să contribuie, după puterile fiecăruia, la propășirea materială și spirituală a conaționalilor săi, punând propria cărămidă în edificiul trainic al culturii naționale. Este nevoie de prezența acestor „paznici de far”, pentru ca multe din promisiunile făcute claselor de mijloc să fie transpuse în practică, întrucât această categorie de lucrători puși în serviciul public, își asumă o funcție critică sporită, exercitată printr-un exercițiu publicistic sporit. Cultura unui popor dă seama de gradul de nivelul de conștiință al acestuia, iar, în ultimă instanță, scriitorii nu sunt altceva decât purtătorii de germeni ai noului. N-aș vrea să uzez de truisme sau să devin prea patetic, dar e limpede pentru toată lumea că devoțiunea celor puși în slujba scrisului apare mult mai puternic reliefată decât în cazul altora. Dacă un popor o duce rău, de vină sunt în bună parte și elitele lui conducătoare, fie politice, fie culturale. Este limpede că acești 30 ani de după evenimentele din decembrie sunt în mare parte marcați de un anumit sentiment de neîmplinire, chiar de eșec și stagnare, mai ales în plan politic, unde s-a manifestat din plin o anumită categorie de oameni nerostuiți, neîmpliniți, dezamăgitori din toate punctele de vedere. Chiar anul Centenarului Marii Uniri a fost cel care a probat inconsistența celor mai multe structuri ale statului, cearta și vrăjmășia care a dominat viața publică. Nu așa ne-am fi așteptat noi să trăim acest eveniment care ar fi trebuit să ne oblige la un examen de conștiință, la nivel de oameni și de țară. Ar fi trebuit să aflăm de ce nu avem autostrăzi, de ce nu avem un serviciu medical de calitate, de ce avem un învățământ atât de precar și cu atât de mulți analfabeți și de ce avem peste cinci milioane de români plecați peste granițe. Țara se golește, pământul se vinde, pădurile sunt hăcuite, iar cei de la guvern continuă să susțină că ei sunt aleșii neamului!. Când românii din diaspora s-au întors acasă, la 10 august 2018, cei de la guvern i-au întâmpinat echipați de război, ca pe niște dușmani notorii, deși mai fiecare dintre cei plecați trimite bani în țară și o ajută să prospere. Dragnea s-a temut că va fi dat jos și a pus-o pe Carmen Dan pe poziție de război, să-i snopească și să-i gazeze pe acești presupuși infractori. Ori, infractorii erau printre noi, nu printre ei! Cu un orizont de gândire politică de tip Teleorman era firesc să ajungem aici și să contabilizăm eșecuri peste eșecuri. Și cu toate acestea, n-ar trebui să mai plângem pe ruine, ci să încercăm să salvăm ceea ce se mai poate salva.

E nevoie, înainte de toate, de schimbarea criteriilor de selecție și de promovare, rămase de multă vreme la cheremul jocurilor de partid. Fără a lua act de valoare și de competitivitate, riscăm să ne pierdem tot aurul cenușiu pe care-l mai avem și care va lua calea străinătății. În al doilea rând ar trebui să refacem structura solidarității naționale prin asociații și onj-uri cât mai performante, pentru a nu repeta aceleași greșeli la infinit. Regret că trebuie s-o spun, dar constat în fiecare an că pe listele de asociații subvenționate de primării și de consilii județene, mai mult de 70% sunt firme maghiare, care sifonează în mod constant bugetul respectivelor instituții prin cereri de multe ori nejustificate, dar de fiecare dată onorate. Uneori îți vine să și râzi de bogata fantezie a celor care au găsit fel de fel de subterfugii pentru a lua bani de la stat sub pretexte ridicole și neverosimile. În timp ce în anul Centenarului, mie mi s-au acordat doar 400 de lei pentru o carte dedicată Marii Uniri, Consiliul Județean Cluj a găsit de cuviință să acorde umoriștilor și anecdotiștilor clujeni de limbă maghiară, sub numele de „Dinamika” 10.000 lei, de parcă toți ar fi fost la nivelul lui Albu. Desigur, e bine să încurajăm o creație literară diversă, dar nu acolo unde ea nu-și depășește cu nimic intențiile. Și ca să înțelegem cum promovează reciprocitatea vecinii noștri maghiari, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la apariția revistei „Familia”, noi cei care am fost duși în comuna Letea Mare, unde a păstorit ca protopop tatăl lui Iosif Vulcan, n-am găsit un singur vorbitor de limba română, iar despre biserica satului, ridicată cu mulți ani în urmă de românii greco-catolici, ni s-a spus în mod apăsător că este romano-catolică. Ca să nu mai vorbim de fondurile Fundației „Gojdu”, de tradiția românească a familiei Pomuț de la Giula sau de altele asemenea.

Ștergerea urmelor românești din vechea Panonie coboară în timp până la Anonymus sau Simon de Keza, care sunt contestați ca măslutitori, în timp ce românii, după noul val de fabricatori de istorie contemporană maghiară, sunt veniți în Transilvania doar în veacurile XII-XIII, în așa fel ca să fim în orice

caz prezenți în istoria Transilvaniei după sosirea ungarilor. În schimb ni se cere imperios de către tot mai mulți inși școliți sau neșcoliți să nu mai vorbim **de suferințele** noastre trăite de-a lungul secolelor de cruntă asuprire și neantizare istorică, să uităm **de prigoanele** sistematice duse împotriva populației românești, să ne facem că nu știm **de crimele** odioase din timpul regimului horthyst, **de omorurile, uciderile în masă** din timpul Dictatului de la Viena. Că, ar fi mai bine, să ne comportăm ca niște inși mankurdizați, fără istorie și fără demnitate națională. În timp ce în jurul nostru producerea de falsuri istorice e la modă, colportate cu bună știință pe tot felul de canale yutub, nouă ni se recomandă tăcerea, uitarea, amnezia, scoaterea istoriei naționale din programele școlare, ignorarea rostului Școlii Ardelene și a unor scriitori purtători de renaștere națională, prin faptul că la școală tinerii noștri urmași nu aud nimic despre rolul marilor personalități în făurirea curentului național. Cui folosește o astfel de tactică antiomânească și cum se face că în fruntea Ministerului Culturii și Identității Naționale a ajuns la un momnet dat chiar Kelemen Hunor?

Până unde poate merge politica de ștruț a celor care guvernează în numele nostru?

În timp ce noi românii suntem batjocoriți în continuare, prezentându-ni-se un film cu iz de propagandă șovină notorie în care se vorbește despre „ocupația” Ardealului de către români, iar despre ziua noastră națională s-a făcut declarații publice, fiind numită drept „zi de doliu” e oare recomandabil să rămânem nepăsători, să acceptăm asemenea jigniri la adresa unui neam întreg fără a avea nici reacție? Noi credem că nu, deoarece și noi și vecinii noștri suntem membri cu drepturi depline în Uniunea Europeană, iar minoritatea națională maghiară ar trebui să învețe să-și respecte conaționalii, cărora le datorește onoare și loialitate deplină, așa cum se întâmplă pretutindeni în lumea civilizată. Teza discriminării scoasă de la naftalină doar pentru a învenina spiritele este total nefondată, deoarece întreaga lume cunoaște modul arhidemocratic în care România a rezolvat problema națională. Din păcate sunt aruncate în spațiul public destul de multe afirmații făcute fără discernământ și cu intenții răuvoitoare la adresa noastră, puse în circulație de liderii udemerști dornici să-ți țină în lesă electoratul, și care n-au găsit nicio replică din partea colegilor lor de parlament sau de guvern, ceea ce constituie grave încălcări de deontologie profesională și de comportament democratic.

Deși au primit sute de sesizări și plângeri din partea populației române trăitoare în ținutul Harghita-Covasna, unde protecția românilor a fost părăsită pentru a face loc unui regim de mână forte, nu s-a făcut nimic pentru curmarea unor astfel de excese, iar partidul de guvernământ dă semne evidente că nici nu l-ar interesa astfel de lucruri. Statul neoficial de Insulă a piraților, unde se poate face și întreprinde orice, sub privirile îngăduitoare ale unor oficialități românești, sau poate tocmai în complicitate cu ele, ridică numeroase întrebări în sânul opiniei publice, iar răspunsurile sunt amânate sine die sau evitate cu o abilitate teleormăneană. Acolo, inși fanatizați și șovini destabilizează de multă vreme climatul de bună coviețuire, fără să stârnească nicio reacție din partea celor ce ne conduc.

Acolo unde manualele de istorie sunt fabricate în laboratoarele infectate de virușii propagandei demențiale anti-Trianon de la Budapesta e firesc ca mintea tinerilor elevi să fie scâlciată de idei false și și ultra-naționaliste, ale căror urmări le vom vedea pe viitor tot mai des. Măsura manualelor unice, valabilă în toate statele lumii și care ar fi trebuit să fie în vigoare și la noi, a făcut loc unei propagande ultranaționaliste, care n-a acceptat nici o idee de bun simț de a învăța limba română cu profesori români specializați. Rezultatul e în defavorul zecilor de generații, care în acest fel vor să învețe limba oficială a statului, ci, să introducă pe ușa din dos oficializarea limbii maghiare, prin care am ajunge din nou în situația de a fi conduși de o minoritate și mai pornită ca în trecut pentru a traduce în practică ideile separatismului. Ați văzut vreo reacție din partea lui Dragnea de la București? Nu, pentru că el este legat ombilical de votul udemerștilor. Ați văzut vreo luare de cuvânt din partea lui Tăriceanu? Nu, pentru că el a trecut prin parlament, fără consultarea populației și fără necesarul referendum, cea mai imperfectă și mai discutabilă lege postdecembristă, legea retrocedărilor, care a făcut ravagii mai ales la noi în Transilvania, ajungându-se la mii de procese dubioase, bazate pe documente inventate sau prefabricate. Încet-încet guvernarea noastră prinde să miroase tot mai mult a Erdoganism sau a unei mixturi ciudate din care ideile de stat național sunt subminate cu bună intenție. Între timp în acest parlament de stânsură, supradimensionat pentru o țară ca a noastră, reprezentanții noștri par o simplă mașină de vot, preocupată să-și asigure doar salarii și pensii nesimțite. În aceste condiții care este și

care poate fi menirea unui om de cultură din Transilvania? E potrivit ca el să se închidă între rafturile de documente și cărți sau să coboare în mijlocul mulțimilor care îi așteaptă sfatul și forța de inițiativă?

Cred că am avut multe de învățat de la profesorul meu de Istorie medie, acad. David Prodan, ale cărui cărți au fost pentru generația mea dăritoare de lumină și cale dreaptă. Ori cine a citit măcar odată prefața sa la *Supplex*, exemplu strălucit de dialectică istorică și expresivitate stilistică, ori cine a citit sinteza sa impresionantă despre răscoala lui Horea, dar mai ales aceea care ne fixează rolul și locul pe pământul strămoșesc al Transilvaniei, în paginile din *Transilvania și iar Transilvania*, nu poate să nu se pătrundă de imperativele timpului de față. Recursul la istorie este una dintre aceste învățăminte, iar principiile ei trebuie mereu avute în vedere. De aceea mi-am concentrat mereu discursul literar asupra problemelor importante ale culturii naționale, pe care am încercat să le scot din uitare.

Spre surprinderea mea am fost cooptat de tânăr să colaborez la un nou tratat de Istoria literaturii române, care, din păcate n-a mai apărut. Același lucru și cu istoria teatrului din România, a cărui apariție a fost și ea amânată sine die, dar am acceptat să lucrez la elaborarea unor dicționare absolut necesare ca instrumente de lucru mult așteptate (*Dicționarul Scriitori români*, *Dicționarul general al literaturii române*, *Dicționarul scriitorilor români*, *Dicționarul romanului românesc sau Dicționarul romanului tradus în România*) ca forme și fenomene de afirmare și formare a conștiinței naționale. E de la sine înțeles că pe frontul culturii, unde se petrec destul de multe anomalii, e încă mult de lucrat. Mai ales pentru noi, cei care provenim dintr-un Ardeal al luptelor și aspirațiilor seculare,

anul 2018 a fost un examen cu foarte mulți corijenți și repetenți.

Acea legătură tradițională dintre popor și cărturari, manifestată aici cu tărie timp de multă vreme trebuie refăcută pe alte baze și la alte nivele de comunicare. În timp ce antecesorii noștri din perioada interbelică vorbeau de „profetism” și „misionarism creator”, cei de astăzi, cu mici și onorabile excepții, vorbesc doar de micile sau marile lor afaceri. S-a uitat cum arată demnitatea și responsabilitatea față de neam, s-a uitat de buna politică din domeniul educației sau de pozițiile ferme, dar echilibrate, pe plan extern. Din această cauză trebuie refăcută structura celulară a organismului național, distrusă și decimată de comunism, prin sistemul carcelar și de supraveghere securistă, trebuie înlăturate rezidurile și personajele atinse de cancerul roșu. Se impune ca societatea civilă să restabilească normalitatea la toate palierele vieții publice, să repună în prim plan solidaritatea socială a elitelor științifice și culturale, printr-o muncă și o stăruință devotată, subordonată doar năzuințelor viabile ale neamului și nu a coteriilor meschine, mărunte. Viața în slujba comunității, slujirea interesului național au ajuns vorbe goale și netrebnice, în ciuda faptului că peste o sută de asemenea inși au jurat cu mâna pe Biblie că se pun în serviciul neamului, că „așa să le ajute Dumnezeu”. Acel mesianism structural de tip ardelenesc, care a animat generații întregi de preoți și învățători, și care a făcut din cărturărima detașamentul menit să sesacrifice pentru ideal, luând adesea drumul temnițelor de la Seghedin și Vaț, au dispărut cu totul, cum au dispărut și mecenații de altă dată, cei care ofereau burse și ajutoare pentru formarea unei aristocrații a spiritului. Erau cadrele de nădejde care, la rândul lor, deschideau tinerilor căile cele mai bune pentru săltarea din sărăcie, pentru înlăturarea abuzurilor, a corupției de orice fel, făcând posibilă generozitatea, codialitatea, supremația cvântului înțelept și a faptei exemplare. Sunt elementele care au transformat Ardealul în cea așa-zisă „provinciae pedagogică”, dominată de mesianism și încredere în viitor.

Personal, cred că această provincie pedagogică n-a murit încă, că ea nu și-a epuizat toate resursele, că valorile ei mai au multe de spus și că generațiile tinere vor aduce un suflu proaspăt și în acest sector al rezistenței naționale. Deși trăim într-o eră a globalizării și a dinamitizării tuturor formelor de strategie națională, totuși suntem încrezători că acestea, care cunosc o resuscitare fatidică în întregul Orient, trebuie să ne mențină la nivelul cerut de împrejurări, de situația geopolitică și de nevoile noastre de viitor. Noi am trăit cu această convingere și vom muri cu ea. E încă multă nevoie de dăruire și de stăruință metodică, spre a evita mari angoase și degringolade la nivel național, spre a conserva energiile și a le canaliza doar în direcții fertile, de succes. Generația mea prea a trecut prin multe dezamăgiri, neșanse, experiențe mutilante, traumatizante. A luptat cu multe neajunsuri materiale, a cunoscut asalturi ideologice perverse, câmpuri minate de neputințe și de o birocrație sfidătoare. Cine a trăit fenomenul „luptei de clasă”, decimarea elitelor, triumful dosarimului, îndoctrinarea rolleriană, cultul dement al personalității, lichidarea libertății de gândire și de exprimare liberă se poate întreba

dacă mai e posibilă o reîntoarcere la aceste metode depășite. Oare mai e posibil ca în fruntea universității clujene să ajungă rector un ins fără nicio carte, cu un trecut notoriu de activist al rușinii? Sperăm că dreptul la cuvântul liber și la critica cu rol asanator să ne poată călăuzi în acest proces de curățire și de primenire socială, absolut necesar

Generația mea a fost martoră la prea multe experimente insolite, chiar profund traumatizante, pentru a accepta ori ce fel de măsură anticulturală. Mai întâi a fost războiul, cu cortegiul lui de mizerii și amenințări, care, la numai cinci ani, m-a scos din cuibul cald al familiei spre a mă proiecta într-o lume de amenințări și fantasmă. În drumul de pribejie, care îmi mâna familia spre a se pune la adăpost undeva într-un sat din Munții Apuseni, am fost mitraliați de avioane, torturați de spaima unor atacuri neprevăzute, de nesiguranța unui exod care nu se mai termina. Întrucât drumul nostru din fața răutăților se făcea pe jos, pe drumuri tixite de convoaie de război, pericolul extincției biologice ne urmărea la fiecare pas. În sfârșit, drumul nostru s-a oprit în satul Hălmăgel, unde am trăit pe viu o altă lecție de istorie absolut necesară: Crucea Iancului, care se afla înfiptă pe unul dintre dealurile trufașe care străjuiau localitatea ne aducea aminte de menirea noastră. Era un fel de memento al stării de veghe pe care trebuia s-o urmăm. N-a fost singura lecție servită încă la vârsta fragedă a celui care pronea să trăiască și să înțeleagă realitățile Transilvaniei, deoarece tot atunci, în anii aceia furtunoși, tatăl meu m-a luat cu el la Beiuș să vadă statuia lui Ciordaș și Bolcaș, fruntașii români ai beiușenilor, omorâți în mod criminal, cu o cruzime cu totul ieșită din comun de gardiști maghiari pentru vina lor de a fi fost promotori ai unirii de la 1918. Urmele acestor amare învățăminte ale istoriei l-au obligat apoi pe tata să părăsească satul natal și zona natală a Beiușului spre a nu fi în vecinătatea amenințătoare a celor din Târcaia, locuitori aflați în permamntă satre de beligeranță cu românii din satele vecine. Am ajuns astfel să mai pribejim odată strămutându-ne în zona văii Bistrei, de lângă Marghita, zonă în care mi-am petrecut copilăria și adolescența trăind din plin toate transformările sociale și politice legate de o societate aflată mereu în schimbare, într-o năzuire firească spre normalitate. Cred acum, că o a doua experiență cu urme puternice în forul meu interior a fost viața de internat, petrecută din clasa a V-a până în calsa a X, și chiar mai târziu când am înlocuit internatul cu căminul studentesc sau cu pelerinajul, aproape anual pe la diferite gazde, cu masa luată haotic pe la internate sărăcăcioase sau pe la cantine muncitorești și studentești, generatoare de privațiuni și restricții. În sfârșit e de consemnat faptul că după alte peregrinări ca tânăr profesor prin două licee bihorene și la Muzeul din Timișoara, indecizia carierei a fost curmată o dată cu intrarea mea prin concurs la fostul Muzeu al Limbii Române, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca. Am narat în altă parte o serie de fapte și trăiri ale timpului, asupra cărora nu mai revin aici, spre a mă fixa doar asupra preocupărilor mele de cercetător și cadru didactic universitar.

Important e faptul că peregrinările noastre cauzate de război s-au încheiat o dată cu sfârșitul anului 1944, când ne-am întors la casa noastră din Lazuri de Beiuș, Tata a socotit însă că rea nevoie de o schimbare mai radicală în viața noastră și așa ne-am mutat din zona Beiușului în zona Marghitei, într-un sat de pe Valea Bistrei, Bogeiu. De aici am ajuns la Ciutelec, iar apoi la Varviz, toate trei arondate la comuna Popești, acolo unde am urmat trei ani de gimnaziu. În primele două clase primare mai cântam dimineața imnul regal, căci mai aveam un rege, dispărut curând din context, în fața unor vălmășaguri istorice care au dus la deschiderea în acea zonă a unor exploatare de cărbuni, împrejurare care se va împleti în mod sistematic cu viața noastră din regiune. Eu însumi, în următoarea etapă de școlarizare, cea gimnazială, aveam să muncesc în două veri la exploatarea de cărbuni în calitate de muncitor necalificat. Aici mi-am început viața de școlar internist, pe care am continuat-o până în clasa a X-a. Perioadă în care am urât din tot sufletul acea existență mediocră și depersonalizată, prin care eram reduși la simpe numere de pe mâna vestonului de elev.

Peste tot pe unde am umblat în acei ani contrastul dintre trecut și prezent mă însoțea ca o umbră neagră. În clasele Vă-VII, am învățat într-un castel al abației de Melk din Popești, sat care anterior a fost populat de iobagii acestei proprietăți. În satul vecin, Ciutelec, se aflau alte două castele ale unor proprietari de suflete românești, unul al baronului Werthemsteiner și celălalt al familiei Rotschild, un membru al acesteia luând în căsătorie pe fiica celui dintâi. Construcțiile care sfidau cerul satului vorbeau de la sine de discrepanța dintre cei bogați și cei săraci, dintre „noi” și „ei”. Și alte construcții impozante din regiune vorbeau de acest contrast izbitor dintre dominanți și dominați, fapt care l-a determinat pe

tat să mă dea în clasa a doua să urmez cursurile unei școli maghiare din satul vecin, unde mă duceam în fiecare după-amiază, fără să fac însă cine știe ce progrese substanțiale, reliefându-mi cu o și mai mare evidență o imposibilitate organică de comunicare. În urma noastră stătea grav un trecut întunecat de suferințe și de exploatare al neamului meu sărac și implilat.

Peste ani, chiar debutul meu educațional s-a produs tot într-un asemenea castel, cel al contelui Stubenberg de la Săcuieni, unde colegii mei maghiari își afixau superioritate prin deținerea tuturor funcțiilor mai importante de conducere, împrejurare din care decurgea în mod automat situația dominantă de a-și ține consiliile profesionale în limba maghiară. De altfel, întreaga concepție de lucru era subordonată acestei gândiri, deoarece până și lozincile partinice atârinate pe pereții claselor erau scrise în limba maghiară, iar clasele erau înscrise în nomenclatorul școlar în ordinea normalului, clasele maghiare mai ântâi, apoi cele românești, iar caietul de anunțuri școlare era redactat deasemenea în aceeași limbă, la fel ca elevii trimiși să ne anunțe aceste „ucazuri”. Eram, cum s-ar zice într-o cetate de maghiarizare, fapt regăsit și la Universitatea din Cluj, când, la intrarea mea în această Alma Mater existau două instituții separate, pe care Ceaușescu însuși, venind la Cluj le-a pus capăt, unificând cele două universități. Tot grație unor posibile intervenții ale lui C. Daicoviciu, rectorul meu din acei ani, versurile „Horei Unirii” s-au auzit pentru prima dată după atâta vreme pe străzile și în piețele Clujului, într-un adevărat entuziasm general.

Cine n-a trecut prin internatele epocii comuniste, internate ale școlilor încropite în primul deceniu de după război, nu va ști nicodată cum s-a format intelectualitatea noastră în anii de atunci. A fi plecat de acasă din calasa a V-a până în a XI-XII-a și a trăi în aceste adevărate „lagăre ale morții”, prin clădiri igrasioase și friguroase, nu-și poate imagina alte închisori ale spiritului, mult mai grele și mai criminal organizate, unde militanții noștri politici au fost trimiși să se cumițească, să uite de neamul cel oropsit pe care îl apărau. În locul lor, ne-au trimis să ne învețe numeroase cadre formate la mare repezeală recrutate pe bază de dosar și apartenență partinică, ale căror lecții sărace ca idee și la fel de inapte din punct de oratoric ne lăsaus reci de cele mai multe ori, dar la facultate am avut și dascăli buni și exigenți. După internate a venit etapa vieții studențești sau post-studențești prin locuințele modeste și cu chirii grele, care adâncea și mai mult starea noastră de discipoli ai învățământului de structurile sociale ale piramidei. De unde percepția generală că generația mea, cea născută în anii 1938-41 era socotită drept o generație „de sacrificiu”, denumire care cu greu a fost redusă la proporții mai mici în anii de după 1970, când s-a pornit construcția de locuințe pe bază de împrumut de la stat. Eram însă obișnuiți cu greutățile vieții și cu seria numeroaselor lipsuri încă din copilărie și adolescență, când trecerea noastră prin viață n-a fost deloc ușoară. Amintesc aici, că încă din anii cei dintâi ai copilăriei, am participat alături de tata la toate muncile câmpului, la arat și cules porumbul, la adunatul fânului și la alte treburi gospodărești, încât în această etapă viața mea s-a confundat în totalitate cu viața colegilor mei fii de țărani. Împreună am dus vitele la păscut, am cules spice, am adunat și cărat fânul, am fost la culesul viilor.

Mai târziu, ca elev de liceu, am lucrat două veri la întreprinderea minieră Derna-Tătăruș ca muncitor necalificat, având mulți prieteni printre copii satului cu care făceam zilnic același drum. Satul a fost pentru mine creuzetul formativ, iar viața dusă de țaran mi-a rămas ca un etalon de muncă și suferință, cu puține oaze de reculegre, mai ales la sărbătorile de iarnă, când și obiceiurile tradiționale prindeau viață. Am mai păstrat amintirea din acești primi ani de școală a unor nesfârșite serbări școlare date în cinstea poporului sovietic eliberator și a marelui conducător de popoare Stalin, căruia am fost obligat să-i dedic multe din recitări. A fost etapa marilor lecturi din literatura sovietică care ne-a copleșit copilăria și adolescența, deoarece altceva nici nu găseai să citești. A trebuit să ne încadrăm formelor de viață școlară dirijate, intrând în unitățile de pioneri, apoi în cele de utc. Aici am trăit o experiență neplăcută, deoarece atunci când am fost la raion (Marghita), pentru a-mi ridica carnetul de utecist, un tovarăș care vorbea pocit românește, dar pe care vigilența de clasă nu-l lăsa să doarmă, mi-a spus verde în față că el nu e de acord să lase să se strecoare în rândul clasei muncitoare un fiu al unor elemente burgheze parazitare și dușmănoase, deși acel ins a fost premiant în toate cele trei clase de gimnaziu și a făcut muncă de alfabetizare cu sătenii în vârstă ai localității. Întors de la întâlnirea de la raion cu aprigul apărător al purității ideologice a partidului, mi-am permis să am o discuție cu tatăl meu asupra profesiei sale, rugându-l să părăsească sutana pentru dascălie, ca să intre și el în rândul oamanilor. Mi-

a spus că n-a fost dorința lui să se facă preot (el dorind să urmeze Dreptul), dar a trebuit să respecte dorința buncii care ca văduvă a făcut mari sacrificii să-l țină la școală, și să nu fie dat și el la școala de ceferiști, cum s-a întâmplat cu ceilalți cinci frați ai săi. Acum era prea târziu să nu-și țină făgăduială, și, pe deasupra socotea că misiunea lui e tot atât de importantă ca unui învățător. Ba, îmi spunea, de multe ori, ascultă spovedaniile oamenilor, și află numeroase aspecte grele din viața lor, cărora încearcă să le dea o rezolvare, fapte și evenimente pe care un învățător nu le-ar putea afla, deoarece acesta ca funcționar al statului e obligat „să joace după cum cântă alții”. Datoria o simțea mai acut pentru familie, în sensul că trebuia să ne pregătească pentru o meserie, și că, chiar în acele condiții de persecuție evidentă, el trebuie să găsească soluții ca toți cei trei copii ai lui, să poată să se descurce în viață. Cum eu și sora mai mare trebuia să urmăm în același timp cursurile liceale am fost convinși să mă sacrific, optând pentru un liceu tehnic, unde bursa era asigurată. Necazuri s-au ivit cu sora mea cea mai mică, când, la intrarea la liceu, în ciuda mediei avute, a fost declarată respinsă, deoarece se afla pe lista celor cu „origine nesătoasă”. În urma unui memoriu conceput și redactat de mine, în acea vară de studenție, autoritățile școlarești au fost obligate să revină asupra deciziei și situația s-a remediat.

Cît privește viața mea de elev la liceul orădean n-a fost deloc ușoară, pâinea cu marmeladă și ceaiul de la ora șapte, cu care eram obligați s-o ducem până la prânz era un fel de situație de avarie și o anticameră de îmbolnăvire sigură. Am și început să am dureri de stomac și mi s-a diagnosticat un ulcer duodenal. Eram într-o cameră de internat 22 de inși, din cele mai diferite colțuri ale Bihorului, iar tovarășul meu de lecturi era un tânăr Marta, venit din Munții Apuseni, de unde mai purta hainele sale obișnuite de acolo, lucrate în casă, cu care continuam să citim cărți în sala de spălător, chiar după ce ni se dădea stringerea. A fost obligat ulterior să se retragă și n-am mai auzit nimic despre el. Tot o victimă a sistemului a fost un coleg dintr-o clasă paralelă care și-a pus pur și simplu capăt zilelor, aruncându-se de la etajul unde ne aveam dormitorul într-un intrând de beton, care se căscase să-l cuprindă.

Viața de la internatul orădean a avut și alte inconveniente greu de trecut cu vederea. Cam la două-trei săptămâni ne trezeam în clasă cu directorul și cu secretarul de partid pe școală, care ne cereau de fiecare dată două lucruri. Să mergem sâmbăta și duminica acasă spre a ne convinge părinții să intre în colectiv, în caz contrat curgeau amenințări la făptaș cu exmatricularea din școală. În cel de al doilea caz, directorul, cu o voce mieroasă de „părinte al nostru, al tururor” ne adresa „rugămintea” că „dacă îl iubim”, să mergem acasă și să aducem alimente pentru internat, spre folosul nostru al tuturor. Nu conta ce anume urma să aduceam: fasole, făină de grâu, făină de porumb, cartofi, zahăr, slănină etc.. Noi nici nu eram obișnuiți cu astfel de tratamente, deoarece meniul zilnic era compus invariabil din gulii, varză, fasole, iar în loc de carne, slănină fiartă. și acelea în porții niciodată făcute să ne sature. Paradoxul consta în faptul că școala noastră era prima la economii pe țară, și pentru a păstra acest loc de mare onoare, directorul se străduia să facă și mai multe economii, implicându-ne și pe noi în cura pentru primul loc. Avantajele nedeclarate ale traiului la internat ne ducea cu gândul la versul bacovian „Liceu, cimitir...”, vers resimțit puternic pe tot timpul săptămânii când nu puteam scăpa în oraș decât cu bilet de voie. Se întâmpla însă ca de două ori pe an să ne săturăm și noi cu mâncarea de la internat și anume atunci când eram de serviciu la cantină (o formă mascată de colaborare dintre beneficiari și operatorii de beneficii, împlinind așa-zisa idee comunistă a socialismului egalitar sau, de eliminare a distanțelor dintre asupriți și asupritori), atunci când constatam că porcii noștri mai aveau și altceva în afară de slănină și când bucutăresele noastre supradimensionate pregăteau în niște cratițe separate tot felul de specialități, să te lingi pe degete nu alta. Trăiam atunci oarecum atmosfera descrisă colegul nostru de la un internat apropiat, D.R. Popescu, și el elev la Oradea în acest răstimp, care ne-a oferit în „Leul albastru”, o icoană vie a realităților dascălești de culise. Internatul avea marele avantaj că ne călea, oferindu-ne doar apă rece, și doar odată pe lună o baie caldă comună, dimpreună cu disciplina militărească introdusă de câte un pedagog scăpat de armată, dar cu riguroase deprinderi ostăsești. Era un cimitir al visurilor și speranțelor din care evadam doar de două ori pe săptămână când participam , împreună cu un alt coleg, la Școala sportivă de elevi, antrenându-ne la atletism pe culoarele stadionului ICO. În rest, sâmbăta și duminica ne îmbulzeam și noi ca toți tinerii prin holurile cinematografelelor spre a mai savura câte un film sovietic dedicat Marelui Război de Aspărare a Patriei.

În mod obișnuit trăiam după-amiezi sufocate de teme pentru acasă, de lecturi grăbite, dominate în mare parte de cărți sovietice, printre care se strecurau, aduse de colegi din oraș, și câte un dox sau un

Mihail Drumeș. Programa școlară, care nu era scutită de trimerile la victoriile mereu neîntrecute ale marelui popor sovietic eliberator, și mai ales veșnica recunoștință pe care i-o datoram bădicului Stalin, cel care ne-a dat totul și celui care trebuia să-i fim îndatorați că mai existăm. Zile de respiro erau doar la 1 Mai și 7 Noembrie, când, îmbrăcați sumar în tricouri de sportivi trebuia să defilăm îmbujorați și voioși prin fața tribunelor oficiale, dacă nu cumva nu ne salva dirigintele cu câte un bilet de voie pentru mers acasă. Programul s-a repetat chiar și la facultate și în anii de cercetare care au urmat, politicul cerând mereu să i ne supunem cu obstinație și obligații mereu reînoite. Partea mizerabilă a acestei activități se rezuma la aceea că în fruntea funcțiilor partinice se aflau de foarte multe ori inși „din topor”, docili și sevili executanți gata să elimine (sau să admonesteze) din corpul studentesc sau profesoral pe toți cei care nu urmau linia partidului. De aceea am asitat uneori cu vădită indignare la ședințe de excludere care durau undeva spre miezul nopții, în care colege remarcabile la învățătură erau realmente făcute „troacă de porci”, desființate și acuzate în cuvinte greu de memorat, pentru credința lor mărturisită în Dumnezeu.

După evenimentele din decembrie 1989, câțiva din acești înrăiți „politrucci” au încercat să ne convingă de bunul lor renume, total compromis și dezgreaabil. Așa cum m-am simțit umilit în comunism, de oameni de cîrpoșală, ajunși acolo prin cine știe ce tertipuri, așa mă simt astăzi umilit de oamenii care se dau drept conducătorii noștri politici, de minciunile lor grețose, debitate de la microfoanele parlamentului, unde s-au adunat nepsus de mulți agramați, neisprăviți, neișcoliți, incuți și chiar caraghioși, adunați în turmă de un oarecare Lică Sămădăul, cu mustața sa a la Stalin, ale cărui cunoștințe de politică statatală nu trec dincolo de hotarul Teleormanului natal. Lipsa lor de conștiință civică, de responsabilitate pentru starea de suferință a majorității populației devenit o mare nesimțire. O superficialitate crasă, o lipsă de măsură în toate, o goană turbată după îmbogățire, un spectacol dezagreabil și imund, spectacol care se dă zilnic în fața națiunii, mă oripilează de când mă scol și până mă culc și aproape nimic demn de o societate civilizată nu se petrece la nivelul frivol al unei mass media de bâlci duminical. În loc ca CNA-ul să introducă un regulament cu adevărat profesionist de funcționare a televiziunilor, acordând culturii, literaturii, artei, științei un loc respectat și necesar, pentru societatea noastră de consum sunt mai importante ciocnirile și accidente de pe șosea, furturile și avariile zilnice, decât expozițiile, lansările de cărți, coconcertele și spectacolele care fac cinste unui neam. Ca atare, numărul analfabeților, a agramaiților, a veleitarilor și belferilor de ocazie a crescut în mod îngrozitor, în timp ce numărul adevăraților oameni de știință, îndrumători și mentori sociali poți să-i numeri pe degete. Puținii oameni de onoare se și feresc să mai apară la televizor de teamă să nu se compromită, preferând munca onestă în tăcere și singurătate, acolo unde se scriu cu adevărat cărțile care aduc cinste națiunii.

A fost necesar să ne implicăm în **lupta cu injustiția**, cu formele încorsetate ale vieții dirijate de partidul comunist, cu formele birocratice dictate de organizarea socială a epocii. Dincolo de mediocritatea zilnică, de care n-a fost scutită nici viața noastră universitară și academică, a trebuit să ne croim drum prin noianul de imperfecțiuni, spre a ne regăsi propriul tempo al muncii în echipă, propriile noastre teme și câmpuri de investigație, prin care să evităm soluțiile facile sau experimentele infructuoase. Una din ideile de bază care mi-a călăuzit existența intelectuală a fost aceea de a nu repeta lucruri știute, de nu ataca subiecte epuizate, ci mai degrabă de a aborda subiecte și teme cu un grad ridicat de dificultate, ocolite sau insuficient adâncite, în așa fel încât să pot oferi fie puncte de vedere noi, fie să pun în circulație un material informativ nou, capabil să genereze un progres interpretativ sau informativ absolut necesar pentru viitoare abordări. După acest raport, majoritatea cărților mele sunt cărți care defrișează terenuri nedestelenite, lărgind mult aportul documentar, aprofundând și insistând pe laturile de originalitate, fie schimbând accentele, fie aducând în discuție argumente și probe noi. Având încă din liceu, atracție specială pentru Istorie și Filologie, am urmat secția de Română-Istorie, ca o combinație fericită între năzuințele mele profesionale. Istoria, cu importanța acordată de ea, fenomenului social, cultural, statistic, poate că a introdus o anumită rigoare și a temperat efuziunile prea largi și prea neamblinzite ale fanteziei critice pe care comentatorul de literatură e tentat să le arunce pe piață. Sunt în jurul meu destui cronicari literari sau critici foiletoniști care scriu cu dezinvoltură, dacă nu cu reținere și mefiență, nu atât despre cărțile pe care vor să le prezinte, ci mai degrabă despre ceea ce lor li se pare important că ar fi trebuit făcut, despre modul în care ei ar fi conceput și tratat acel subiect,

lăsând oarecum în suspensie aportul inedit al cărții în chestiune, munca efectivă a autorului de depăși fazele anterioare ale câmpului informațional. Fără doar și poate că sporul lor exegetic, provenind dintr-o cultură bine asimilată, cu lecturi proapete și metode urmărite sistematic și la zi, le oferă un larg și divers câmp de reflecție și de incitantă dezbateră teoretică și practică, prezentând suficiente aspecte benefice, dar câteodată și ocolișuri intenționate, rețineri strategice derutante. Este de salutat atât pluralitatea vocilor cât și polifonia ideilor, puse în mișcare de un soi de critici inventivi, fanteziști, care construiesc mai întâi în abstracto propriile lor versiuni interpretative, și care pot fi urmărite pentru ineditul sau finețea execuției. E nevoie în același timp de multă sinceritate și onestitate critică spre a nu anula sau obstrucționa drumul spre noi interpretări cât mai aproape de nexul formativ al scriitorului, printr-o coborâre supravegheată și bine dirijată în profunzimile tainice ale operei, pentru detectarea misterelor ascunse și adeseori oculte ale sensurilor și mesajelor care trebuie deciptate. E nevoie de demersuri analitice și hermeneutice repetate pentru a fi siguri că nimic nu poate să scape neinventariat și catalogat, în așa fel încât fundamentele argumentației să fie cât mai limpezi și mai inteligent comunicate. Evaziunea, ambiguitatea, scrisul în doi peri, croșetarea de tip „unul pe față, altul pe dos”, salvează doar temporar și incidental un orice demers critic de circumstanță, care își va cere drepturile cu prima ocazie. Credem că nu eschiva sau punerea la adăpost de critici imediate sau de obiecții principale, determină pe unii confrăți a recurge la improvizatia critică de tip clasor sau ierbar adițional în care ne vom vedea opera numerotată și clasificată dimpreună cu fluturii livezilor însorite, sau a plantelor și florilor din poienile de munte, suferind presațiile necesare spre a li se extrage întreaga sevă exanguă spre a deveni cu adevărat plante de seră și obiecte de contemplant in vitro. Critica foiletonistă produce o superbă strălucire bengalică pe cerul inundat de puzderia stelară, fără a surprinde întotdeauna prin oceanul de serviciu instalațiile durabile sau acele stele strălucitoare care ne rețin atenția și pot fi văzute și cu ochiul liber în nopțile senine de vară și a căror pulsație vie și grațioasă fac deliciul existențial al unui cosmos durabil și misterios, atractiv, impenetrabil. Incursiunea sistematică și temeinic blindată referențial în universul operei produce efecte dintre cele mai importante, de care orice judecată de valoare este obligată să țină seama. Examenul ideilor trebuie consolidat printr-un examen stilistic, în așa fel, încât imaginarul constituiv al operei, prin decelarea mișcării subtextuale să fie întotdeauna în concordanță cu sensul major al intenționalității autorului, cu modul lui de lucru, de acțiune, de finalizare. Or demersul care le conține afirmarea și evoluția, respectiv punerea în valoare a scenariului ascuns, criptat, al operelor esențiale ale unei literaturi declanșează și un proces interpretativ pe măsură, atrăgând în aria de acțiune și examenul de tip comparativ, sau cel etajelor și inter-textualității subînțelese. E nevoie, prin urmare, de un excurs critic și metodologic cât mai complex, în care să se țină seama și de genul proxim și diferența specifică, spre reliefarea acelor constante sau dominante prin care jocul ideatic este pus în lumina cea mai favorabilă, luminând și identificând și aspecte ce țin de osatura arhitectonică, de simțul detaliului sau de capacitatea de a crea atmosferă. În timp ce unele opere trăiesc și se validează prin personajele și caracterele puse în circulație, altele se definesc doar prin știința reconstituirii sentimentului de istorie trăită, de atmosferă de epocă, redată autentic și emoțional prin dinamica dialogurilor și succesiunea de imagini epice memorabile. Critica curentă trebuie să meargă mână în mână cu istoria literară, cu acea parte a observației literare care să permită explorarea tuturor sensurilor, direcțiilor, funcțiilor și valorilor unei culturi, care se cuvine să înnobileze gândul și să-i dea acea șlefuire diamantină în stare s-o consacre.

În ce mă privește, am practicat în mod obișnuit, dar asta nu înseamnă că și cu rezultatele scontate, ambele forme ale criticii, respectiv critica de întâmpinare, cu caracter foiletonistic mai subliniat, și critica tematică sau cu tentă comparatistă, prin incursiuni atente în straturile de adâncime ale scrisului unui autor, dar și cu elemente de climat biografic, bibliografic sau de influențe catalitice. Desigur, preferința mea a mers în spre istoria literară, spre construcțiile de tip monografic, spre contribuțiile care aduc elemente de geneză sau de raportare la mediul în care s-a format și s-a afirmat un creator, Există oaze și zone documentar-arhivistice în care prin firea lucrurilor pătrunde puțină lume și majoritatea criticilor foiletoniști ignoră din capul locului astfel de demersuri, pe care un critic, precum divinul Călinescu, le prețuia în chip deosebit. Există mulți academicieni, profesori universitari sau oameni cu pretenții de creatori de școală, care nă-au intrat vreodată într-o arhivă, n-au copiat un text dintr-o corespondență, n-au identificat o lucrare inedită sau rămasă în manuscris, n-au întreprins

un examen filologic sau critic asupra unei ediții sau a unui text restituit, n-au simțit plăcerea descoperirilor de „noi continente” sau de noi forme de relief în tectonica unei opere literare, în relaționarea ei cu timpul care i-a dat naștere. Acesta nu impietează la urma urmei cu nimic asupra valorii de ansamblu al unui creator, mai ales atunci când el e prin excelență critic și nu istoric literar. Nici nu ar trebui să vedem în asta o infirmitate sau o formă de reechilibrare calitativă. Mulțimea formulărilor critice personale e semn de bogăție și diversitate, fapt care este desigur în favoarea constanței și apetenței de manifestare a spiritului critic, în cadrul căreia atât cei care au în vedere doar litera textului operei, cât și cei care o așează în context, apelând la informații și texte complementare, realizează în ultimă instanță operații necesare și utile luminării cât mai complete a sensurilor profunde și multiple ale scrisului literar. Nu vom continua prin urmare să-i opunem pe unii altora, ci să semnalăm perfecta lor armonie și întrepătrundere. În fine, noi susținem cu tărie nevoia de investigare multiplă, deoarece și unele ramuri sau tipuri de publicații aparent neînsemnate, cum ar fi de pildă, literatura calendarelor și almanahurilor, își dovedesc până la urmă utilitatea prin descoperirile ce se lasă încă așteptate. Nu e mai puțin adevărat că și investigația metodică a presei poate oferi cercetătorului pătimaș destule satisfacții, prin descoperirea de colaborări inedite sau neștiute, deoarece presa este în ultimă instanță câmpul de afirmare imediată a unei opțiuni literare. Prin presă se face legătura dintre producător și cititor, prin presă opera literară ajunge să fie citită și apreciată și tot prin presă se ia act de opiniile pe care aceasta le-a generat. Or, urmărirea receptării critice a unui scriitor sau a unei opere este o întreprindere de cea mai mare însemnătate, care poate avea repercusiuni serioase asupra validării acestora, asupra evoluției lor în arena literară. Din această cauză, pot spune că spre aceste domenii am fost atras în cercetările mele de istoric literar, ocazie cu care am fost în măsură să-mi orientez interesul asupra câtorva preocupări pe care le-am socotit prioritare.

Înainte de toate, formația mea literară a avut loc într-o ambianță specific transilvăneană, unde, la Facultatea de Litere din Cluj o serie de profesori au contribuit prin lecțiile lor la însușirea unui fond de cunoștințe extrem de important, care a alcătuit temelia pe care s-a așezat mai apoi propria mea construcție. În rândul acestor importanți autori de cărți și remarcabili restitutori de valori literare, s-au situat cei care aparțin Școlii clujene de critică și istorie literară. Odată cu înființarea Catedrelor de Filologie și Istorie literară aici au funcționat rând pe rând profesori de talia lui Sextil Pușcariu, G. Bogdan Duică, Dimitrie Popovici, Ion Breazu, Iosif Pervain, Ion Vlad, Mircea Zăciu și mai apoi a tinerilor lor discipoli, alături de care am trăit și am crescut, traversând evenimentele aceleași zodii literare, Vasile Fanache, Ion Taloș, Ion Pop, Liviu Petrescu, Ioana Petrescu, Vasile Voia, Mircea Muthu, Cornel Robu, Vistian Goia, Constantin Cubleşan, Mircea Vaida-Voevod, dar și al absolvenților clujeni întemeietori de reviste în alte centre literare, precum Mircea Tomuș, Mircea Braga, Serafim Duicu, Iulian Boldea, Al. Cistelean, Gh. Grigurcu, Valentin Chifor, Ion Simuș, Ion Derșidan, Gh. Glodeanu, Olimpiu Nușfelean, Ioan Moldovan, C-tin Mălinaș și alții mai mulți.

Începându-mi munca de cercetător literar la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, fostul Muzeu al Limbii Române, acolo unde au funcționat și Ion Breazu și Lucian Blaga și Liviu Rusu și Ioan Mușlea, desigur că anii mei de formație au fost influențați în mod constant de aceste împrejurări, și, dacă se va urmări atent graficul preocupărilor mele va descoperi în aceste variabile, fluctuații și conexiuni, o mulțime de abordări care se situează în perimetrul celor ce în mod obișnuit și constant erau practicate în mod tradițional în cadrul Muzeului: teme de lingvistică și filologie, și teme privind istoria teatrului, a presei, teme de literatură veche, identificări de manuscrise demne de atenție, de texte cu circulație în arealul transilvănean de cultură, ediții de opere uitate, reluări și aprofundări a scrierilor unor autori care au cunoscut la un moment dat o recunoaștere unanimă, apoi aiu fost uitați și îngropați de uitare. Un istoric literar autentic nu poate să se valideze științific decât printr-o operă sistemică de aducere în actualitate a unor scriitori și jurnaliști care au făcut epocă la timpul lor, iar studiile monografice cu asemenea tematică au fost mereu în atenția mea. Din acest punct de vedere am adus în actualitate scrisul lui Ilarie Chendi, Octavian Goga, Ion Agfârbiceanu, Timotei Cipariu, Lucian Blaga, Victor Papilian, multora dintre ei consacându-le și ediții specializate, cu accentul pus pe aspecte inedite sau mai puțin cunoscute.